

*Кошова Надія Миколаївна,
старший викладач кафедри цивільного
та господарського права,
Державний ВНЗ "Національний гірничий університет"*

ПРАВА ЛЮДИНИ В МОЇЙ КРАЇНІ

«Ніхто і ніколи не мав інших прав, крім тих,
які завоював і зумів зберегти за собою»
Вільє де Ліль-Адан

Ці слова видатного французького письменника XIX століття Пилипа Огюста Матіса Вільє де Ліль-Адана не втратили своєї актуальності і сьогодні в будь якій країні світу. Перш ніж «завоювати» права, людство робило перші кроки до ідеї прав людини і ці кроки тривали не одне тисячоліття.

Характеристику ситуації щодо прав людини в Україні, треба розпочати з історії розвитку прав людини в світі - це історія нових понять права і нових юридичних теорій, становлення та розвиток поколінь прав людини та вклад видатних особистостей до загальнолюдської скарбниці.

Основні принципи, які складають те, що сьогодні називається правами людини, притаманні кожній культурі і цивілізації, релігії і філософії. Видатні особистості всіх часів та народів, а саме: гуманісти, філософи, письменники, вчені, державні діячі внесли свій вклад в розвиток ідеї прав людини та громадянина. Аналіз їх творів – це окрема глобальна і дуже цікава тема, яка перевищує обсяг даної роботи. Дозволю собі тезисний аналіз основних етапів, систем та теорій.

Права людини стають окремою системою у міжнародному праві тільки в XX столітті, після підписання Статуту Організації Об'єднаних Націй 26 червня 1945 року. В системі міжнародного публічного права виникає нова галузь – **міжнародне право в галузі прав людини**, отримало розвиток також міжнародне гуманітарне право. Всі країни - члени ООН домовилися вживати заходів щодо захисту прав людини. На початку 1946 року була утворена Комісія ООН з прав людини, а 10 грудня 1948 року у Парижі Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Загальну, або Всесвітню декларацію прав

людини. Пізніше цей день було проголошено **Днем прав людини**, який відзначають з 1950 року. Дехто з науковців поділяє світову історію розвитку прав людини на два періоди: до 1948 року, та після нього.

За цей час склалися наступні юридичні теорії прав людини - юридико-позитивістська, соціологічна, марксистсько-ленінська, сучасна теорія природного права та інші.

Залежно від виду суб'єктів запропоновано розрізняти **права людини, права нації, права людства**. Права людини розрізняються за часом виникнення ("**покоління прав людини**") – на сьогоднішній день виділять чотири покоління прав людини.

Перше покоління цивільних і політичних прав бере початок від XVII - XVIII ст., а саме періоду після англійської, американської та французької революцій. Це, в основному, **негативні права (свобода від)**, які зобов'язують державу утримуватися від втручання в сфери, врегульовані ними. До них належать: право на життя, свободу та особисту недоторканість, свободу від рабства тощо.

До джерел першого покоління прав людини можна віднести:

- перші акти англійського конституціоналізму, що закріплюють права людини, — Петиція про права (1628), Закон про недоторканність особи (1679) і Білль про права (1689);

- американські декларації, а саме: Декларація прав Вірджинії (1776), Декларація незалежності США (1776) базувалася на принципі, що всі люди є рівними, в ній також були зазначені певні невід'ємні права, такі як право на життя, свободу та **пошуки щастя**, Конституція США (1787), Білль про права (1791);

- французьку Декларацію прав людини і громадянина (1789) де вперше з'явився сам термін «права людини» та інші.

Деякі вчені відносять до першого покоління прав людини Велику хартію вільностей (1215р.) і Литовські Статути (1529, 1566, 1588 рр.) — юридичний пам'ятник литовського, білоруського та українського народів. У них було

проголошено ідеї рівності вільних людей перед законом, особистої недоторканності, юридичного захисту прав вільної (шляхетної) особи, особистої відповідальності перед законом та ін. Проте **середньовічне законодавство будувалося відповідно до феодално-ієрархічної, станової структури суспільства, колибула відсутня юридична рівність громадян.**

Друге покоління економічних, соціальних та культурних прав, ідея яких з'являється на початку XIX ст., виникло після соціалістичних революцій. Це скоріше **позитивні права (свобода від), які вимагають для їх реалізації участь держави.** Прикладами їх можуть бути право на соціальне забезпечення, працю, відпочинок, достатній життєвий рівень тощо. Вони знайшли нормативне вираження у Загальній декларації прав людини 1948 р. і особливо Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

Третє покоління прав (права людини — частина прав людства) розглядається як продукт розвитку національної держави кінця XIX ст. Їх можна назвати солідарними (колективними), тобто правами всього людства — правами людини і правами народів. Це право на мир, безпеку, незалежність народів, політичне, економічне, соціальне і культурне самовизначення, на здорове навколишнє середовище, на соціальний і економічний розвиток як людини, так і людства у цілому, право на користування спільним спадком людства... Йдеться про ті права особи, які **не пов'язані з її особистим статусом, а диктуються належністю до якоїсь спільності.** Права третього покоління відрізняються від прав двох попередніх поколінь тим, що перебувають у стадії становлення як юридично обов'язкові норми. Вони містяться тільки в резолюціях міжнародних організацій (наприклад, у Декларації про права народів на мир, проголошеною резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1984 р. і Декларації про право на розвиток, ухваленою Генеральною Асамблеєю в 1986 р.). Їх положення часто дуже невизначені і тільки поступово відбувається уточнення їх нормативного змісту як прав людини і народів.

Четверте покоління прав людини почало формуватися в 1990-х роках. Щодо змісту цього покоління прав і свобод людини одностайна думка поки що відсутня. Дехто з науковців (О.П. Семітко) висловлює пропозицію що до цього покоління належать права людини, пов'язані з здійсненням абортів, евтаназії та інших подібних правомочностей. М.П. Авдеєнко і Ю.А. Дмитрієв обґрунтовують таку категорію як «право на фізичну свободу». В Хартії основних прав Європейського Союзу (7.12.2000 р.) з'явилась така новаційна категорія як «право на цілісність свободи» - кожна людина має право на власну фізичну і душевну цілісність (п.1 ст.3). На думку Ф.М. Рудинського, ці права повинні захищати людину від погроз, пов'язаних з експериментами у сфері генетики людини, відкриттями в галузі біології.

Будь-яка класифікація прав і свобод людини є певною абстракцією. Можливо, незабаром, виникнуть наступні покоління прав людини, які будуть зумовлені розвитком людства. Можна сказати, що спільним для всіх них є те, що вони є надбанням, яке людство завоювало та захищає в процесі своєї еволюції. Головним є принцип: реалізація колективних прав не повинна обмежувати права і свободи окремої особи. Держава повинна виступати гарантом дотримання прав і свобод, допомагати в їх реалізації і головне – виконувати захисну функцію в цій сфері. «Перша скрипка» належить міжнародній спільноті, основою є міжнародне законодавство в галузі прав людини, на підставі якого розвивається національне законодавство різних країн світу.

Серед видатних людей, які залишили свій вклад в скарбниці розвитку прав людини треба назвати: давньогрецьких філософів Платона та Аристотеля; іспанських теологів Франціско де Віторія (1486-1546) та Бартоломе де Лас Касас (1474-1566), які заклали доктринальний фундамент визнання свободи і гідності всіх людей; правників ФранціскоСуареса (1548-1617) та ГабрієлаВаскеса (1549-1604) - вони сприяли утвердженню ідеї *jusnaturalism* (природне право) та еволюції прав людини; ГугоГроція (1583-1645) — батька сучасного міжнародного права, Самуїла фон Пуфендорфа (1632-1694) і Джона

Локка (1632-1704), який власне розробив всеосяжну концепцію прав людини; Жана-Жака Руссо (1712-1778), який розробив концепцію, за якою суверен отримав свою владу від “суспільного договору” зі своїми підданими...

Історія України різних часів – це майже безперервна боротьба, в тому числі, і за права людини. До речі, вона триває і сьогодні. Ця боротьба – процес в якому є як свої надбання, так і втрати. Цей процес тісно пов’язаний з світовою історією та розвитком права. Вітчизняна юридична думка дотримується точки зору П. М. Рабіновича та інших про існування прав людини, прав нації (народу), прав людства.

Ідеї невід’ємних прав та рівності людей відстоювали, збагачували, поглиблювали, боролися за її реальне втілення в життя видатні мислителі України: П. Орлик, Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, Леся Українка, М. Грушевський, О. Кістяківський та інші.

Нещодавно ми відсвяткували 21-шу річницю проголошення незалежності України. За цей час створена потужна нормативно-правова база, на основі міжнародного законодавства розвивається і національне, в тому числі, і в галузі прав людини. Основний Закон держави – Конституція України від 28.06.1996 року має окремий розділ, присвячений правам і свободам людини і громадянина. Згідно зі ст. 3 «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Створені та успішно діють правозахисні та громадські організації, реалізуються програми на державному та міжнародному рівнях, є лідери правозахисного руху, підготовлена «армія юристів», з 1993 року діє Український центр прав людини, в Україні є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (з 1998 року) та Уповноважений Президента України з прав дитини (з 2011 року), з 1 січня 2017 року громадянам в повному обсягу держава гарантує безоплатну правову допомогу...

Але, нажаль, державна політика України в галузі прав людини не є ефективною та пріоритетною. На думку спадають слова Вольтера: «Велика

кількість законів у державі є те саме, що й велика кількість лікарів - ознака хвороби і безсилля». Більшість норм права в цій галузі є нормами-деклараціями, за відсутністю правового механізму їх реалізації, вони залишаються тільки на папері. За весь час моєї роботи в якості правозахисника та викладача, я не почула від жодної людини, що вона відчуває себе «найвищою соціальною цінністю». Мова йде про людей, які на свободі, здорові, мають роботу або навчаються. Що вже можна сказати про людей з особливими потребами, іноземців, осіб без громадянства, біженців, людей, які знаходяться під слідством та судом. Майже ніхто не вірить в те, що держава, в особі своїх установ та органів, буде не порушувати їх права, а стояти на їх захисті.

Дотримання прав людини тісно пов'язані з багатьма факторами такими як: наявність правової культури в суспільстві, розбудова правової держави та громадянського суспільства, необхідність розбудови сильної судової влади, бідність народу, роз'єднаність різних соціальних груп та відчуження громадян від держави, недовіра та неповага до судової гілки влади та інші.

Відсутність дієвого механізму забезпечення та захисту прав людини призводить до страшних проявів: гинуть люди в установах міліції від свавілля тих, хто повинен захищати їх права, до затриманих застосовують катування, посилюються політичні переслідування, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень Національної Академії Наук України за межою бідності знаходяться близько чверті населення України, а якщо оцінювати українців за загальноєвропейськими критеріями, то бідних в країні нараховується майже 80%. В пошуках «кращого життя» люди залишають країну, багато хто з них стає жертвами торгівлі людьми, руйнуються долі, сім'ї, залишаються безбатченками діти... Відсутність правової культури в суспільстві та низький рівень правових знань призводить до того, що більшість людей просто не знає про наявність своїх прав, отже не користується ними, не буде захищати в разі їх порушень.

Проблем багато, але життя не стоїть на місці. Людина створена так, що завжди вірить в те, що майбутнє буде кращим. Моя точка зору така, що єдиної

віри, нажаль, недостатньо, треба ще щось робити для цього.

Завжди були і є люди, які своїми думками і діями повернули ситуацію на краще та змінили світ навколо себе. Серед них – гуманісти, кожний з яких є авторитетним правозахисником, вони є прикладом для тих, хто присвятив себе справі захисту прав людини. Серед них: Махатма Ганді (1869 -1948), «Перша леді всього світу» - Елеонора Рузвельт (1884-1962), Нельсон Мандела, Петро Григоренко (1907-1987), А.Д. Сахаров (1921-1989), «людина століття» ВікторасПяткус (1928-2012) та інші. Приклад їх життя, діяльності та боротьби буде надихати багато поколінь людей у всьому світі на завоювання та збереження загально людських прав та цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.
2. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р.
3. Хартія основних прав Європейського Союзу від 7.12.2000 р.
4. Литвиненко І. Л. Генезис прав людини в історії політико-правової думки світу та України / І. Л. Литвиненко // Вісник Хмельницького ін-ту регіонального управління та права. – 2004. – № 1–2. – С. 7–13.
5. Головистикова А. Н. Права человека: учебник / А. Н. Головистикова, Л. Ю. Грудцына. – М. : Эксмо, 2008. – 448 с. (Российское юридическое образование).
6. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М., 1999. – С. 619.

*Воронько Олена Олександрівна,
асистент кафедри цивільного
та господарського права,
Державний ВНЗ "Національний гірничий університет"*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище (далі - НПС) в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу. Тривалість життя в Україні становить у